

Світлана БАДЕР,

orcid.org/0000-0002-9225-423X

доктор педагогічних наук, професор,

завідувачка кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) svetmira23@meta.ua

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та тотальна трансформація способу мислення людей у зв'язку з удосконаленням штучного інтелекту зумовлюють необхідність формування критичного мислення та медіаграмотності особистості. Проблема загострюється через повномасштабне вторгнення РФ на територію України, що супроводжується і ментальною війною в ЗМІ та соціальних мережах.

Метою статті є аналіз понять «критичне мислення» та «медіаграмотність» для подальшого розуміння шляхів протистояння дезінформації громадянами України.

Автори зазначають, що критичне мислення розуміється в трьох векторах: як спосіб або певний тип мислення, як мислення, засноване на ціннісно-смісловій сфері, як система / технологія. У межах розвідки сутність критичного мислення визначено як тип мислення, заснований на логіці, самостійності та рефлексії та системі ціннісно-сміслових координат особистості.

Медіаграмотність у сучасному науковому полі визначається у межах різних підходів: критично-аналітичний (отождешнюється з критичним мисленням та визначається як здатність критично осмислювати інформаційний потік), культурологічний (розглядається в контексті загальної культури та як здатність тлумачити сутність та контекст медіатекстів), технологічний (опанування цифрових інструментів, розуміння алгоритму роботи медіа, програмування та кібербезпека), соціально-комунікативний (здатність ефективно взаємодіяти в медіапросторі, використовуючи навички комунікації) та етичний (здатність розуміти моральні та правові норми в роботі з інформацією, дотримуватись доброчесності, усвідомлювати відповідальність за поширення контенту та дотримуватись принципів інформаційної безпеки).

Медіаграмотність у межах статті визначається як здатність отримувати, аналізувати, оцінювати та створювати інформацію в різних формах і через різні медіаканали на основі критичного мислення, розуміння принципів функціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та суспільні уявлення.

Компаративний аналіз категорій «критичне мислення» та «медіаграмотність» дає змогу визначити їх спільні (ефективний аналіз інформації, робота з певним контентом, уникнення когнітивних викривлень та упереджень, самостійність та обґрунтованість висновків) та відмінні риси (критичне мислення є більш ґрунтовним поняттям, має широкую сферу застосування, уміщує значний спектр компетенцій, має велику практичну значущість).

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, ІПСО, пропаганда, компаративний аналіз.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

Svitlana BADER,

orcid.org/0000-0002-9225-423X

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Early and Preschool Child Development

State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University

(Poltava, Ukraine) svetmira23@meta.ua

MEDIA LITERACY AND CRITICAL THINKING OF PERSONALITY: A COMPARATIVE ANALYSIS

The rapid development of digital technologies and the total transformation of people's way of thinking due to the improvement of artificial intelligence necessitate the formation of critical thinking and media literacy of the individual. The problem is exacerbated by the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, which is accompanied by mental warfare in the media and social networks.

The purpose of the article is to analyze the concepts of «critical thinking» and «media literacy» for further understanding of ways to counter disinformation by citizens of Ukraine.

The authors note that critical thinking is understood in three vectors: as a method or a certain type of thinking, as thinking based on the value-semantic sphere, as a system/technology. Within the framework of intelligence, the essence of critical thinking is defined as a type of thinking based on logic, independence and reflection and a system of value-semantic coordinates of the individual.

Media literacy in the modern scientific field is defined within different approaches: critical-analytical (identified with critical thinking and defined as the ability to critically comprehend the information flow), cultural (considered in the context of general culture and as the ability to interpret the essence and context of media texts), technological (mastery of digital tools, understanding the algorithm of media work, programming and cybersecurity), socio-communicative (the ability to effectively interact in the media space, using communication skills) and ethical (the ability to understand moral and legal norms in working with information, to observe integrity, to be aware of responsibility for the distribution of content and to adhere to the principles of information security).

Media literacy is defined within the article as the ability to receive, analyze, evaluate and create information in various forms and through various media channels based on critical thinking, understanding the principles of media functioning, as well as awareness of the impact of information content on individual and public perceptions.

Comparative analysis of the categories of «critical thinking» and «media literacy» allows us to identify their common (effective analysis of information, work with specific content, avoidance of cognitive distortions and biases, independence and validity of conclusions) and distinctive features (critical thinking is a more thorough concept, has a wide scope, includes a significant range of competencies, and has significant practical significance).

Key words: media literacy, critical thinking, IPSO, propaganda, comparative analysis.

В умовах сучасного інформаційного суспільства, яке характеризується швидким поширенням даних, стрімким розвитком цифрових технологій та відповідним зростанням кількості дезінформації, проблема медіаграмотності та формування критичного мислення особистості набувають особливої значущості. Постійний вплив медіа на суспільство формує не лише світогляд особистості, а й її здатність аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію відповідально. Проблема загострюється через повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної України, коли сусід-агресор провадить не лише фізичну, а й інформаційну (ментальну) війну шляхом так званої ІПСО – інформаційно-психологічної операції, навмисно посилюючи психологічну напругу в суспільстві шляхом маніпуляцій, спеціально вигаданих наративів, викривлення фактів тощо.

За таких умов медіаграмотність відіграє ключову роль, адже забезпечує здатність ідентифікувати фейкові новини, маніпуляції, пропаганду та комерційну рекламу. Водночас, критичне мис-

лення є ключовою когнітивною навичкою, що дозволяє особистості логічно осмислювати отримані відомості, формувати аргументовану точку зору та ухвалювати виважені рішення. Важливим є компаративний аналіз цих категорій, оскільки він дозволяє дослідити їхній взаємозв'язок, визначити спільні та відмінні риси, а також розробити ефективні підходи до формування означених конструктів у громадян.

Актуальність теми зумовлена також необхідністю розробки ефективних освітніх стратегій, спрямованих на розвиток медіаграмотності та критичного мислення в умовах глобалізації та цифрової революції. Вивчення цього питання сприятиме підвищенню рівня інформаційної безпеки, протидії маніпулятивним технологіям та формуванню соціально відповідальної особистості.

Зазначимо, що проблема формування критичного мислення особистості ґрунтовно досліджена у зарубіжних (J. A. Braus, J. Dewey, A. Crawford, M. Lipman, J. Makinster, S. Mathews, R. Paul, E. W. Saul, W. G. Sumner, D. F. Halpern, W. Huitt,

Р. А. Facione, D. Wood) та вітчизняних студіях (С. Бадер, О. Пометун, М. Починкова, С. Терно, В. Ягоднікова та ін.). З іншого боку, медіаграмотність стала предметом дослідження таких учених: О. Волошенюк, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Кульчинська, Ю. Мірошніченко, А. Ткачук, С. Троян та ін.

Відзначимо, що в науковій літературі присутні спроби порівняти досліджувані категорії та визначити їх спільні риси та відзнаки (О. Головіна, В. Заблоцький, О. Невмержицька, М. Рожило, Г. Твердохліб, С. Терепиций та ін.). Натомість, сьогодні все ще відсутні ґрунтовні дослідження щодо компаративного аналізу понять «критичне мислення» та «медіаграмотність», що зумовлює необхідність дослідження їхньої сутності для розуміння взаємозалежності цих дефініцій.

Отже, **метою** статті є компаративний аналіз понять «критичне мислення» та «медіаграмотність» задля розуміння їх сутності, спільного та відмінного, що допоможе в майбутньому ефективно протистояти фейковим російським та іншим наративам, а також маніпулятивним впливам, ПСГО тощо на свідомість громадян.

Перш за все, коротко зупинимось на сутності категорії «критичне мислення», оскільки більш розгорнуто це питання вже вивчалось нами у попередніх розвідках (Бадер & Починкова, 2023). Тож, критичне мислення розуміється сьогодні як:

- певний тип мислення, або його специфічна риса (критичність), що сприяє ефективній обробці інформації на основі критичного аналізу, самостійності, рефлексійності та осмисленості (Є. Архіпова, О. Ковалевська, О. Пометун, М. Починкова, С. Терно, О. Тягло та ін.);

- мислення, що оперує інформацією, виходячи із уже наявних ціннісних орієнтацій та спирається на стрижневі цінності особистості (С. Бадер, Ж. Давидова);

- метод, система, педагогічна технологія та діалогічний спосіб взаємодії між різними суб'єктами інтеракції з метою формування здатності ефективно працювати з інформацією (С. Бадер, М. Починкова, В. Ягоднікова).

Отже, категорія «критичне мислення» розуміється і як певний тип мислення, заснований на логіці, самостійності та рефлексії; як мислення, що спирається на аксіологічну сферу особистості; як певна педагогічна технологія, що дозволяє навчити мислити критично всіх категорії громадян.

Зауважимо, що М. Ліпман (M. Lipman), розглядаючи критичне мислення як специфічний тип мислення, наголошує на його зв'язку із здатністю самостійно аналізувати інформацію без сліпого прийняття чужих думок; рефлексії як

спроможності піддавати сумніву власні переконання і виправляти можливі помилки в судженнях; взаємозв'язку з творчим мисленням, адже це не тільки аналіз, а й виявлення креативності у розв'язанні проблем (Lipman, 1988).

Д. Халперн (D. Halpern) визначає критичне мислення як розумне, рефлексивне мислення, яке спрямоване на ухвалення рішень щодо того, у що вірити чи що робити. Авторка визначає ключові компоненти такого мислення:

- аналіз – здатність розбивати інформацію на складові частини;

- оцінка – критичне ставлення до джерел та їхньої достовірності;

- логічне мислення – вміння розпізнавати аргументи та маніпуляції;

- креативність – пошук нових рішень та альтернативних підходів (Halpern, 1996).

Критичне мислення у роботах Б. Блума визначається як вища когнітивна навичка, що включає певні рівні мислення:

- знання – запам'ятовування фактів та інформації;

- розуміння – здатність пояснювати концепції своїми словами;

- застосування – використання знань у нових ситуаціях;

- аналіз – розбиття інформації на складові частини, виявлення зв'язків;

- оцінювання – критична оцінка аргументів, доказів, висновків;

- синтез (створення) – формування нових ідей та рішень на основі аналізу (Bloom, 1984).

Як бачимо, критичне мислення, за Б. Блумом, зосереджене на аналізі, оцінці та створенні нової інформації. Воно допомагає не лише запам'ятовувати факти, а й осмислювати, ставити під сумнів і застосовувати знання на практиці.

Тож, критичне мислення розуміється як глобальна навичка – усвідомлено аналізувати, широко мислити, роботи самостійні висновки на основі глибокої рефлексії, творчо дивитись на проблемні питання.

Зупинимось на сутності медіаграмотності, яке сьогодні розуміється здебільшого, як сукупність знань, навичок і ставлень, що дозволяють людині критично аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент у різних формах.

Аналіз сучасних розвідок щодо сутності медіаграмотності громадянина дозволяє визначити низку підходів до тлумачення досліджуваної дефініції, зокрема: критично-аналітичний, культурологічний, технологічний, соціально-комунікативний та етичний.

У межах першого – *критично-аналітичного* – підходу медіаграмотність розуміється як здатність критично оцінювати інформацію, щоб уникнути психологічних маніпуляцій у мережі. Прибічники цього підходу (Дж. Браун, Дж. Пандженте, П. Фрейре та ін) здебільшого ототожнюють медіаграмотність та критичне мислення, характеризуючи їх через здатність особистості аналізувати, перевіряти, узагальнювати контент, розуміти мотив його поширення, робити на цій основі власні аргументовані судження (Brown, 1998; Pungente, 1989).

Культурологічний підхід (Р. Барт, Ю. Габермас, М. Маклюен, Дж. Поттер) орієнтує на розуміння медіаграмотності як частини загальної культури людини, що передбачає здатність до тлумачення контексту різних медіаповідомлень, їх культурних та ідеологічних кодів. Учені пов'язують медіаграмотність з рівнем загальної культурологічної компетентності особистості, коли вона здатна до критичного прочитання різних медіатекстів (у тому числі аналіз реклами, кіно, музики, соціальних мереж) у контексті історичних, національних та глобальних тенденцій.

Технологічний підхід (Г. Саймон) до розуміння сутності медіаграмотності акцентує увагу на навичках використання цифрових технологій з метою ефективної роботи з медіа та інформаційно-комунікативними технологіями. Цей підхід акцентує увагу на опануванні цифрових інструментів, розумінні алгоритму роботи медіа, програмуванні та кібербезпеці.

Представники *соціально-комунікативного* підходу (Ю. Габермас, М. Кастельс) розглядають медіаграмотність як здатність ефективно взаємодіяти в медіапросторі, використовуючи навички комунікації, критичного мислення та інформаційної безпеки, сприяє ефективному міжособистісному спілкуванню та формуванню суспільної думки.

Етичний підхід (М. Нуссбаум, Н. Постман) тісно пов'язаний зі всіма, визначеними вище, адже медіаграмотність у межах його вивчення трактується через здатність розуміти моральні та правові норми в роботі з інформацією, дотримуватись доброчесності, усвідомлювати відповідальність за поширення контенту та дотримуватись принципів інформаційної безпеки.

Отже, очевидним є багатовекторність розуміння сутності поняття «медіаграмотність», тому визначаємо його як здатність отримувати, аналізувати, оцінювати та створювати інформацію в різних формах і через різні медіаканали на основі критичного мислення, розуміння принципів функ-

ціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та суспільні уявлення. Можемо висновковувати, що медіаграмотність спрямована на:

- критичний аналіз інформації з різних медіатекстів, що містить уміння розрізняти достовірну та маніпулятивну інформацію, виявляти фейки, пропаганду та когнітивні упередження в мережі Інтернет;

- розуміння системи роботи медіа – знання про те, як створюється, розповсюджується та монетизується контент; яка його провідна мета та підконтент;

- цифрову безпеку – здатність захищати особисті дані, уникнення кібератак і медіаманіпуляцій в Інтернеті;

- етичне споживання та продукування контенту – відповідальність за поширення інформації, повага до авторських прав і культурних норм під час роботи в мережі Інтернет.

Очевидно, що поняття «критичне мислення» та «медіаграмотність» доволі близькі, оскільки сфокусовані на:

- ефективному аналізі інформації – обидві категорії передбачають здатність оцінювати інформацію, її логіку та достовірність;

- роботі з певним контентом – і критичне мислення, і медіаграмотність вимагають перевірки достовірності джерел;

- уникненні когнітивних викривлень та упереджень – критичне мислення здебільшого зорієнтовано на власному мисленні, а медіаграмотність – на медіаконтенті;

- самостійності та обґрунтованості висновків – критичне мислення та медіаграмотність сприяють формуванню обґрунтованої точки зору на основі фактів.

У науковій літературі існують різні погляди на взаємозалежність критичного мислення та медіаграмотності. Так, О. Головіна вважає, що «критичне мислення – це психологічний механізм медіаграмотності, здатність до сприймання та аналізу повідомлень й подальше оцінювання у відповідному середовищі, глибоке й детальне розуміння історичного, економічного та художнього контекстів систем, представлених у повідомленні, здатність бачити нюанси в поданні інформації, здатність зробити висновки про сильні та слабкі сторони повідомлення» (Головіна, 2018: 57). Тож, учена визначає критичне мислення як певний механізм, без якого формування високого рівня медіаграмотності унеможлиблюється.

М. Рожило зауважує, що критичне мислення є певним інструментом медіаграмотності, який

дозволяє ефективно аналізувати інформацію в медіапросторі та не стати жертвою маніпуляцій в Інтернеті (Рожило, 2021).

Глибоке дослідження кореляції та взаємозалежності медіаграмотності та критичного мислення представлено в роботі С. Терепищого та В. Заблоцького, які визначають розвинене критичне мислення своєрідним рефлексивним компонентом та інструментом медіаграмотності, що сприяє захисту від дезінформації, особливо в умовах повномасштабного вторгнення сусіда-агресора в тандемі з потужною ментальною війною (Терепищій & Заблоцький, 2023: 72).

О. Невмержицька досліджує сутність та специфіку становлення медіаосвіти, яку розуміє як своєрідний засіб формування критичного мислення. Учена визначає, що обмеження молоді у споживанні контенту не є ефективним засобом протидії інформаційній агресії, тоді як грамотне його споживання (медіаграмотність) на основі критичного мислення дозволить робити особистості самостійні, аргументовані висновки (Невмержицька, 2020). Тож, критичне мислення, на думку вченої, є засобом формування медіаграмотності.

У студіях Г. Твердохліб критичне мислення тлумачиться як чинник формування медіаграмотності, крім того, учена схиляється до терміну критична медіаграмотність – «здатність критично аналізувати медіа та створювати власні медіапродукти, що включає ідеологічні аспекти та розуміння політичної ситуації» (Твердохліб, 2024: 185).

Як бачимо, чимало авторів визначають критичне мислення як механізм, аспект, чинник або засіб медіаграмотності, тим самим розуміючи останнє більш ширшим за перше. Так, О. Гарматій визначає, що критичне мислення є складовою медіаграмотності: «критичне мислення виступає ключовою складовою медіаграмотності» (Гарматій, 2020: 15). Натомість, ми вважаємо, що критичне мислення є глобальнішою навичкою, яка охоплює всі аспекти аналізу інформації, тоді як медіаграмотність спеціалізується на роботі саме з медіа та цифровим контентом.

Медіаграмотність, своєю чергою, є складовою критичного мислення, оскільки передбачає його застосування до роботи з інформацією в медійному просторі.

Для більшої наочності порівняємо критичне мислення та медіаграмотність за допомогою таблиці (таблиця 1).

Як бачимо, критичне мислення набагато ширше за медіаграмотність. Доказовими вбачаємо такі аргументи:

– критичне мислення охоплює всі сфери життя, застосовується не лише в аналізі медіаконтенту, а й у науці, політиці, освіті, професійній діяльності та повсякденному житті тощо. Критичне мислення використовується в академічному письмі, наукових дослідженнях, управлінні, стратегічному мисленні; медіаграмотність – у сфері інформаційної безпеки та цифрової культури;

– медіаграмотність здебільшого стосується аналізу інформації, що поширюється через медіа

Таблиця 1

Компаративний аналіз категорій «критичне мислення» та «медіаграмотність»

	Критичне мислення	Медіаграмотність
Визначення сутності	Здатність логічно, раціонально оцінювати інформацію, формувати незалежні судження, робити висновки на основі фактів	Здатність ефективно сприймати, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент, розпізнавати маніпуляції та дезінформацію
Сфера застосування	Широкий спектр (наука, освіта, політика, бізнес, повсякденне життя)	Медіапростір, інформаційне середовище, цифрові технології
Мета	Об'єктивний аналіз реальності, розвиток незалежного мислення, ухвалення об'єктивних, аргументованих рішень	Ефективна взаємодія з медіаконтентом, захист від маніпуляцій, фейків та інформаційних атак
Провідні компетенції	Вміння ставити питання, розпізнавати логічні помилки, оцінювати аргументацію, ухвалювати обґрунтовані рішення	Розпізнавання фейкових новин, повідомлень, аналіз медіатекстів, оцінка надійності джерел, цифрова гігієна
Практичне застосування	Ухвалення рішень, дискусії, аналіз наукових теорій, професійна діяльність	Аналіз новин, соціальних мереж, відео та реклами, захист від дезінформації
Роль у суспільстві	Формує свідомих громадян, сприяє розвитку науки, допомагає у прийнятті рішень на основі власних незалежних суджень	Захищає від маніпуляцій, сприяє демократизації суспільства, розвиває інформаційну культуру
Провідні методи та інструменти	Логічний аналіз, дедукція, індукція, виявлення упереджень, аргументація, рефлексія	Аналіз джерел, перевірка фактів, цифрова безпека, медіа аналіз, розуміння маніпулятивних технологій

(новини, соціальні мережі, реклама тощо) та відповідного захисту від маніпуляцій в Інтернеті. Звісно, ми можемо говорити, про те, що існує тенденція до тотальної цифровізації інформації, але міжособистісне спілкування все ще залишається потужним інструментом передачі інформації;

– критичне мислення працює з усіма типами та видами інформації – громадянин зі сформованим критичним мисленням може аналізувати не лише медіа, а й наукові теорії, історичні події, юридичні документи, філософські ідеї тощо;

– критичне мислення сприяє розумінню когнітивних упереджень, логічних помилок, методології наукового пізнання. Медіаграмотність більше фокусується на розпізнаванні фейків, пропаганди та дезінформації, але не заглиблюється у фундаментальні принципи пізнання.

Отже, критичне мислення являє собою усвідомлений процес, коли громадян не просто реагує на інформацію, а цілеспрямовано аналізує її, відстежуючи власні когнітивні процеси, що свідчить про рефлексивність такого типу мислення. Критичне мислення передбачає перевірку джерел, логічність аргументів та відповідність висновків реальності. Особистість з таким типом мислення схильна не лише до врахування різних точок зору, а й до перегляду й переосмислення власних поглядів за потреби, навіть, якщо це суперечить вже сформованій системі цінностей. Тобто критичність мислення передбачає здатність визнавати помилки та коригувати свої переконання під впливом нових обґрунтованих аргументів. Особистість не просто висловлює свою точку зору, а підкріплює її доказовими фактами, шукає найраціональніший варіант. Саме на цій основі можливо сформувати медіаграмотність – здатність ефективно працювати з медіаконтентом, критично його осмислюючи.

Медіаграмотність, своєю чергою, стосується здебільшого здатності розбиратися в змісті медіа, виявляти та розпізнавати маніпуляції в медіаконтенті, оцінюючи його достовірність. Звісно, без сформова-

ного критичного мислення це фактичне неможливо, особливо в сучасних реаліях, коли потік інформації в Інтернеті сягнув нечуваних обсягів.

Медіаграмотність, як і критичне мислення, передбачає усвідомлення сприйняття інформації, натомість враховує знання про політичний, соціально-економічний, комерційний підтекст медіаконтенту, розуміння того, як створюються новини, реклама, кіно, роліки в соцмережах та, власне, за яким алгоритмом працюють популярні соціальні мережі. Отже, провідна мета медіаграмотності – вирізняти факти від суб'єктивних думок та маніпуляцій в Інтернеті, щоб запобігти пропаганді, навмисним наративам й фейкам на тлі ментальної війни.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження засвідчило, що критичне мислення та медіаграмотність є взаємопов'язаними поняттями, які доповнюють одне одного у процесі орієнтації людини в сучасному інформаційному середовищі. Критичне мислення передбачає здатність до аналізу, оцінки та обґрунтованих висновків, що допомагає відрізняти факти від маніпуляцій. Водночас, медіаграмотність фокусується на розумінні механізмів функціонування медіа, виявленні інформаційних впливів та формуванні усвідомленого споживання контенту.

Компаративний аналіз показав, що хоча обидві навички сприяють розвитку стійкості до дезінформації, вони відрізняються підходами та методами застосування. Критичне мислення є універсальною когнітивною компетенцією, тоді як медіаграмотність зосереджена на специфічному контексті сучасних цифрових комунікацій. Разом вони формують комплексний підхід до осмислення та оцінки інформації, що є необхідною передумовою для ефективної участі в суспільному житті.

Подальші дослідження можуть зосередитися на практичних стратегіях інтеграції критичного мислення та медіаграмотності в освітні програми, що сприятиме підвищенню рівня інформаційної культури суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер С. О., Починкова М. М. Технологія формування критичного мислення особистості: теоретичний аспект. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 64. Т.1. С. 96–103.
2. Гарматій О. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 11–16.
3. Головіна О. В. Критичне мислення та медіаграмотність як необхідна складова в епоху інформаційного суспільства. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні : матер. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квіт. 2018 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 57–58.
4. Невмержицька О. Медіаосвіта як засіб формування критичного мислення особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 6. С. 114–117. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204654>

5. Рожило М. А., Наход А. В., Самчук А. С. Критичне мислення як інструмент медіаграмотності з протидії фейкам і маніпуляціям. *Science, innovations and education: problems and prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan. 2021. Pp. 655–661.
6. Твердохліб Г. В. Педагогічні засади критичної медіаграмотності. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 2. С. 182–186. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.2.38>
7. Терепищій С. О., Заблоцький В. П. Медіаграмотність в контексті критичного мислення. *Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики : матеріали доповідей та виступів учасників Міжнародної-науково практичної конференції*. К. : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2023. С. 70–73.
8. Bloom B. S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York : Longman, 1984. 207 p.
9. Brown J. Media Literacy Perspectives. *Journal of Communication*. 1998. V. 48. Issue 1. Pp. 44–57.
10. Pungente J. From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide, Ontario Ministry of Education. Toronto, ON. Canada, 1989. P. 6–7.
11. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Third edition. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1996. 205 p.
12. Lipman M. Criticalthinking: What can it be ? *Educational Leadership*. (46) 1, 1988. P. 38–43.

REFERENCES

1. Bader S. O., Pochynkova M. M. (2023). Tekhnolohiia formuvannia krytychnoho myslennia osobystosti: teoretychnyi aspekt. [Technology for forming critical thinking in an individual: theoretical aspect]. *Innovatsiina pedahohika*. 64. T. 1. [in Ukrainian].
2. Harmatii, O. (2020). Krytychne myslennia yak kliuchova kompetentsiia mediahramotnosti. [Critical thinking as a key competence of media literacy]. *Zbirnyk statei Vosmoï mizhnarodnoi naukovy-metodychnoi konferentsii «Krytychne myslennia v epokhu toksychnoho kontentu»*. Kyiv : Tsentr Vilnoi Presy, Akademiiï ukrainskoï presy. [in Ukrainian].
3. Holovina, O. V. (2018). Krytychne myslennia ta mediahramotnist yak neobkhdna skladova v epokhu informatsiinoho suspilstva. [Critical thinking and media literacy as a necessary component in the era of the information society]. *Problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini : mater. Vseuk. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 12 kvit. 2018 r.)*. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. [in Ukrainian].
4. Nevmerzhytska, O. (2020). Mediaosvita yak zasib formuvannia krytychnoho myslennia osobystosti. [Media education as a means of forming critical thinking in individuals]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 27. T. 6. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204654> [in Ukrainian].
5. Rozhylo, M. A., Nakhod, A. V., Samchuk, A. S. (2021). Krytychne myslennia yak instrument mediahramotnosti z protyidii feikam i manipuliatsiiam. [Critical thinking as a media literacy tool to combat fakes and manipulations]. *Science, innovations and education: problems and prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan. [in Ukrainian].
6. Tverdokhlib, H. V. (2024). Pedahohichni zasady krytychnoi mediahramotnosti. [Pedagogical principles of critical media literacy]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 70. T. 2. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.2.38> [in Ukrainian].
7. Terepyshchyi, S. O., Zablotskyi, V. P. (2023). Mediahramotnist v konteksti krytychnoho myslennia. [Media literacy in the context of critical thinking]. *Kontseptualni, metodolohichni ta praktychni problemy sotsialnoi filosofii, filosofii osvity ta osvithoi polityky : materialy dopovidei ta vystupiv uchasnykiv Mizhnarodnoi-naukovo praktychnoi konferentsii*. K. : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova. [in Ukrainian].
8. Bloom, B. S. (1984). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York : Longman. 207 p.
9. Brown, J. (1998). Media Literacy Perspectives. *Journal of Communication*. V. 48. Issue 1.
10. Pungente, J. From Barry Duncan et al. (1989). Media Literacy Resource Guide, Ontario Ministry of Education. Toronto, ON. Canada. P.6–7.
11. Halpern, D. F. (1996). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Third edition. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates.
12. Lipman, M. (1988). Criticalthinking: What can it be? *Educational Leadership*. (46) 1.